

Х. М. Карповець
м. Острог
khrystyna.karpovets@gmail.com

ПРАВОПИСНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ: АНАЛІЗ АНКЕТУВАННЯ

Культура писемного мовлення філолога передусім залежить від рівня сформованості правописної компетентності, вироблення й удосконалення якої передбачає тісний зв'язок між усіма структурними рівнями мови й у контексті становлення професійної мовнокомунікативної компетентності відбувається впродовж усього навчання. Правописну компетентність тлумачимо як набуту особистісну здатність орфографічно й пунктуаційно правильно оформлювати писемне мовлення будь-якого стилю відповідно до чинних правописних норм. Правописна компетентність – це структурне утворення, у складі якого виокремлюємо такі компоненти: 1) когнітивний (теоретичні знання з орфографії та пунктуації української мови); 2) операційний (правописні вміння й навички); 3) діяльнісний (досвід використання відповідних знань, умінь і навичок на практиці); 4) ціннісно-смысловий (потреби, мотиви й ціннісні орієнтири, які передбачають усвідомлення важливості грамотного письма і спонукають до підвищення власного рівня сформованості правописної компетентності); 5) поведінковий (дотримання правописних норм у писемному тексті будь-якого функційного стилю мовлення).

Проблему навчання правопису й формування відповідної компетентності аналізують Н. Бондаренко [1], В. Зінченко [3], С. Омельчук [5], Л. Рубан [7], Н. Фролова, С. Конюхов [10], О. Хома [8], І. Хом'як [9] та інші, утім наукові розвідки стосуються початкової та основної школи. Вивчення правопису в закладах вищої освіти висвітлено в доробку А. Віцюк [2], В. Коленцової [4], О. Роїк [6], проте наукові праці мають симптоматичний характер. Відсутність комплексного дослідження питань формування правописної компетентності в майбутніх філологів зумовила вибір теми наукової розвідки.

Щоб виявити і схарактеризувати рівні сформованості правописної компетентності в студентів філологічних спеціальностей з подальшим створенням ефективної методики формування відповідної компетентності, було проведено педагогічний експеримент. Пошуковий етап констатувального зрізу передбачав анкетування й мав на меті з'ясувати, як студенти оцінюють власний рівень правописної грамотності і які шляхи її покращення пропонують; виявити рівень мотивації до навчання правопису, чинники, які впливають на засвоєння правописних норм, і труднощі у процесі вивчення відповідного мовного матеріалу. В анкетуванні брали участь майбутні філологи 1, 2 і 4 курсів (усього 207 осіб). Зважаючи на подібне відсоткове відношення у відповідях опитаних, ми об'єднали висновки анкетування студентів першого і другого курсів, окремо узагальнили результати четвертого курсу.

1. Перше питання анкети полягало у визначенні поняття «правописна компетентність». На 1 і 2 курсах 43,3 % опитаних адекватно пояснюють правописну компетентність як набуту особистісну здатність орфографічно й пунктуаційно правильно оформлювати писемне мовлення відповідно до чинних правописних норм. 46,2 % студентів тлумачать правописну компетентність як набір відповідних знань і вмінь, 15,4 % опитаних звужують її до дотримання правописних норм у будь-якому писаному тексті. Натомість на 4 курсі 81 % респондентів правильно визначають поняття правописної компетентності. Як бачимо, старші курси мають кращі знання, утім не всі студенти дали правильне визначення правописної компетентності, а це засвідчує потребу в допрацюванні.

2. У наступному питанні анкети ми з'ясовували, чи задоволені студенти рівнем власної правописної грамотності. На молодших курсах 22,6% опитаних відповіли ствердно, 24,5 % – заперечно, а 58,4 % респондентів складно визначитися з відповіддю. На 4 курсі 66,4 % опитаних задоволені своєю грамотністю, 8,2 % – ні, а решті 25,4 % складно визначитися з відповіддю. Мала кількість студентів початкових курсів, задоволених рівнем власної

грамотності, і досить високий відсоток тих, хто сумнівається (і на початкових, і на випускному курсах), підтверджує важливість вивчення відповідного мовного матеріалу.

3. Доречно співвіднести ці відсотки з оцінюванням власних знань із правопису української мови за 5-бальною шкалою. Серед студентів 1 і 2 курсів відсотки розподілено так: 7,7 % – 5 балів, 48,1 % – 4 бали, 33,2 % – 3 бали, 9,3 % – 2 бали, 1,7 % – 1 бал, тобто менше 10% студентів ставлять собі відмінну оцінку, а понад 10 % опитаних мають, на їхнє переконання, низький рівень знань із правопису. На 4 курсі результати такі: 18,1 % – 5 балів, 61,6 % – 4 бали, 16,3 % – 3 бали, 4 % – 2 бали. Як бачимо, майже 80 % старшокурсників оцінюють власні знання на відмінно й добре. Порівняння студентських відповідей на друге й третє питання анкети засвідчує об'єктивну самооцінку учасників анкетування, утім високий відсоток студентів молодших курсів, яким складно визначити, чи задоволені вони власною правописною грамотністю, доводить низький рівень мотивації та вимогливості до себе під час навчання правопису.

4. На запитання «Чи завжди ви дотримуєтесь орфографічних і пунктуаційних норм?» 36,9 % респондентів початкових курсів відповіли ствердно; 31,2 % зазначили, що іноді ігнорують правописні правила; 18,2 % завжди дотримуються орфографічних правил, але ігнорують пунктуаційні; 9,6 % завжди дотримуються пунктуаційних правил, але ігнорують орфографічні; 4,1 % опитаних складно визначитися з відповіддю. Статистика засвідчує приблизно однакове відсоткове співвідношення тих, хто завжди дотримується правописних норм, і тих, хто іноді порушує відповідні правила, а також доводить ігнорування переважно пунктуаційних правил. На 4 курсі 54,4 % респондентів завжди дотримуються правописних норм; 36,9 % – іноді порушують; 8,7 % ігнорують пунктуаційні правила.

5/8. Відповідаючи на чергове питання анкети, 61,6 % студентів молодших курсів зазначили, що їхня грамотність залежить від стилю мовлення; 15,2 % – не залежить; 23,2 % – складно відповісти. Цікаво, що під час листування в соціальних мережах 38,7 % опитаних дотримуються правописних норм української мови, а 61,3 % респондентів порушують правописні норми. На 4 курсі відповіді розподілено так: 45,8 % – грамотність залежить від стилю мовлення; 31,4 % – не залежить; 22,8 % – складно відповісти. У соціальних мережах 73,2 % респондентів дотримуються правописних норм, а 26,8 % опитаних порушують правила. На думку опитаних, дотримання правописних норм показує рівень компетентності й інтелекту; формує про нас думку в інших людей; сприяє порозумінню між мовцями; виробляє звичку завжди писати грамотно; засвідчує повагу до мови; мотивує інших. Порушення правописних норм студенти пояснюють переважно економією часу, незручністю друкування окремих символів, неофіційним (дружнім) тоном спілкування або ж переважним розумінням контексту листування і без збереження всіх правописних правил.

6/7. Наступні питання анкети стосувалися оновлення правописного кодексу. На молодших курсах 46,2 % респондентів підтримують внесення змін до чинного правопису, 30,7 % – ні, 23,1 % складно відповісти. При цьому за проєкт нового українського правопису висловилося 42,4 % опитаних, проти – 32,5 %, а складно відповісти 25,1 % студентів, тобто четверта частина опитаних молодших курсів не має чіткого переконання в аспекти оновлення українського правопису. Студенти 4 курсу більш відкриті до змін: 74,2 % опитаних схвалюють унесення змін до чинного правопису, 6,4 % – заперечують, 19,4 % – вагаються з відповіддю. Проєкт нового українського правопису підтримують 73,5 % респондентів, а решті 26,5 % опитаних складно визначитися з відповіддю. Як бачимо, відсоткове співвідношення тих, хто підтримує внесення зміни до правопису й новий проєкт правопису, приблизно однакове, хоча студенти молодших курсів мають нижчий рівень мовної свідомості й не відчувають гострої потреби у змінах правописного кодексу української мови. Усі опитані стверджують, що нова редакція буде більш адаптованою до сучасної української літературної мови та її історичного розвитку, модернізує правописні норми, водночас повертаючи самотні ознаки української мови, уточнить окремі правила, ліквідує кальки й російські приклади. З іншого боку, студенти заперечують проєкт правопису, зараховуючи до причин неточності, недоречні зміни, а також довгий і складний період звикання.

9. До факторів, які спричиняють труднощі під час вивчення правопису, студенти молодших курсів зараховують: індивідуальні особливості мислення, пам'яті, уваги (53,9 %); складність матеріалу (35,8 %); безсистемність матеріалу (30,8 %); відсутність мовного чуття (29,3%); особисті справи й проблеми (15,4 %); нестачу підручників та навчальних посібників (8 %). В іншому окремі студенти зазначили специфіку подавання навчального матеріалу викладачем. На 4 курсі відсотки розподілено так: 49,3 % – індивідуальні особливості мислення, пам'яті, уваги; 34,3% – відсутність мовного чуття; 28,8 % – безсистемність матеріалу; 25,4 % – складність матеріалу; 23,5 % – нестача підручників та навчальних посібників, 9,6 % – особисті справи й проблеми.

10. Аналізуючи стан безпорадності, ми виявили, що 61,6 % опитаних на 1 і 2 курсах не відчувають безпорадності під час вивчення правопису, 3,2 % респондентів почуваються безпорадними, а 38,4 % студентів зазначили, що їм складно відповісти. Це означає, що майже 40 % опитаних перебувають у критичній точці невпевненості під час навчання правопису, що може призвести до повної демотивації. Трохи краща ситуація серед студентів 4 курсу: 72,4 % респондентів не відчувають безпорадності, 27,6 % – вагаються з відповіддю.

11/12. Сумніваючись у правильності написання, 23,1 % опитаних на молодших курсах користуються орфографічним словником, 61,6 % іноді перевіряють правильне написання, 15,4 % узагалі не використовують словник. При цьому 58,4 % студентів віддають перевагу друкованим виданням, пояснюючи зручністю в користуванні, кращим сприйманням інформації, більшою достовірністю, натомість 41,6 % обирають електронний аналог, оскільки він зручніший, доступніший і містить більше нових слів. Студенти-старшокурсники переважно користуються орфографічними словниками: 45,3 % опитаних завжди перевіряють правильність написання; 46,3 % – іноді; 8,4 % – не звертаються до словників зовсім; з них 42,4 % опитаних послуговуються друкованими виданнями, а 57,6 % – електронними, називаючи ті самі причини, що й молодші українцісти.

13. У наступному питанні анкети ми з'ясували, які правописні правила української мови є особливо складними для вивчення. І на початкових, і на старших курсах найбільш «проблемними» було визначено такі теми: написання слов'янських та неслов'янських прізвищ і географічних назв та похідних прикметників (84,3 %); написання складних слів разом, окремо, з дефісом (68 %); уживання великої літери (65,2 %); правопис іншомовних слів (23 %); уживання тире між підметом і присудком (56 %); пунктуаційне оформлення відокремлених членів речення (53,4 %), вставних і вставлених конструкцій (48,2 %) та складних речень (46,4 %).

Студенти молодших курсів зазначили, що певні труднощі спричиняють спрощення, чергування, подвоєння й подовження, написання слів із часткою не, закінчення Р. в. іменників чоловічого роду. Крім того, окремі респонденти назвали особливо складними морфемний розбір слів, відміни іменників, морфологію і синтаксис загалом, тобто теми, які виходять поза межі правопису української мови. З іншого боку, це зумовлює і підтверджує потребу вивчення правопису у зв'язку з іншими розділами мови.

14. Підсумувавши відповіді студентів молодших курсів про шляхи покращення грамотності писемного мовлення, ми отримали таке відсоткове співвідношення: 59,3 % – виконання нестандартних вправ, урізноманітнення методів навчання; 38,2 % – видання нових навчальних матеріалів з урахуванням сучасних тенденцій розвитку мови; 36,4 % – більш цілеспрямоване й системне вивчення відповідного матеріалу; 11,4 % – самостійна робота. Аналогічну тенденцію було простежено у відповідях майбутніх філологів старших курсів, проте вони глибше усвідомлюють важливість самостійної роботи під час вивчення правопису: 74,3 % – виконання нестандартних вправ, урізноманітнення методів навчання; 37,8 % – видання нових навчальних матеріалів з урахуванням сучасних тенденцій розвитку мови; 36,2 % – більш цілеспрямоване й системне вивчення відповідного матеріалу; 28,7 % – самостійна робота. Як бачимо, студенти молодших і старших курсів суголосні в тому, що покращити грамотність писемного мовлення можна передусім за допомогою розширення системи методів і прийомів у процесі вивчення правопису.

Аналіз анкетування студентів засвідчив прогалини в аспекті ціннісно-сміслового й поведінкового компонентів правописної компетентності. Відповіді респондентів демонструють пасивну мисленнево-мовленнєву діяльність, низький рівень самокритичності, мотивації до навчання та мовної свідомості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондаренко Н. В. Формування правописної компетентності учнів 5–7 класів на уроках української мови: посібник. К.: Видавничий дім «Сам», 2017. 112 с.
2. Віщюк А. А. Реалізація компетентнісного підходу у формуванні орфографічної грамотності студентів-першокурсників філологічних спеціальностей під час вивчення мовознавчих дисциплін. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*, 2011, Вип. 59, С. 223–228.
3. Зінченко В. М. Формування правописних умінь і навичок учнів на уроках української мови в профільних класах. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2013. Вип. I (6). Частина 10. С. 80–84.
4. Коленцова В. М. Методичні основи структурування орфографічних правил для навчання правопису ветеринарних термінів. *Електронне наукове фахове видання «Народна освіта»*, 2013. 1 (16). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/16/index16.htm (дата звернення: 16.10.2019).
5. Омельчук С. А. Практикум з правопису української мови: система дослідницьких вправ: навч. посібник. Київ: Грамота, 2015. 224 с.
6. Роїк О. Ю. Мотиваційна складова у формуванні правописно-пунктуаційної компетентності студентів-філологів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2016. Вип. 23 (1), С. 44–47.
7. Рубан Л. І. Формування орфографічної грамотності молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014. Вип. 9. С. 183–191.
8. Хома О. М. Формування орфографічних умінь на уроках української мови в початковій школі. *Освітологічний дискурс*, 2015. Вип. 3. С. 270–279.
9. Хом'як І. Компетентнісний підхід до навчання правопису української мови. *Українська мова і література в школах України*, 2017. Вип. 11. С. 17–21.
10. Фролова Н., Конюхов С. Л. Формування правописної компетенції у початковій школі з використанням інноваційних технологій. *Інформаційні технології в освіті та науці: збірник наукових праць*, 2016. Вип. 8. С. 312–315.